

SZÁSZ GÉZA

Kossuth Lajos elfogatása és perének első szakasza a francia kortárs szemével

1837. május 5-én éjjel egy órakor a Sándor-sorgyalogezred egy szakasza Wilhelm von Zedwitz gróf vezetésével a zugligeti „Isten szeméhez” címzett fogadóban letartóztatta a már két hete ott pihenő Kossuth Lajost, és a budai Várba, a József-laktanyába vitte. Az ekkor már országosan ismert Kossuth, a Törvényhatósági Tudósítások szerkesztője elhurcolásának híre hamar elterjedt az országban, elhúzódnak és visszásságokkal teli pere pedig élénk érdeklődést váltott ki.

A per és belpolitikai összefüggéseinek tárgyalása már a 19. század utolsó harmadában megjelent a magyar nyelvű szakirodalomban, Pompéry Aurél pedig 1913-ban közreadta – mindmáig egyetlen – monografikus igényű feldolgozását is.¹ Mindezek ellenére a történeti kutatás nem szolgált adatokkal arról, milyen volt az elfogatás, illetve a per fogadtatása az „igazi külföldön”, Nyugat-Európában, a magyar reformellenzék modernizációs stratégiájának referenciájául szolgáló országokban, s a kortársak sem bőbeszédűek ezen a téren.²

Tanulmányunk célja éppen ennek a hiánynak a részleges pótlása egy adott nemzet, a francia szemszögéből. Arra kívánunk rávilágítani, hogy milyen információkkal rendelkezett Kossuthról és a korabeli (1837. évi) magyarországi politikai eseményekről a francia olvasóközönség, illetve a politikai döntéshozó, s hogyan vált számukra ismertté Kossuth Lajos.

A kép árnyaltabbá tétele érdekében két jellegzetes forrástípusban kerestünk Kossuth Lajosról, illetve tágabb értelemben Magyarországról szóló információkat: a diplomáciai levelezésben és a napi politikai sajtóban. Forrásaink kiválasztásánál az a felismerés vezérelt, hogy – szemben az útleírások, illetve a történeti-geográfiai munkák által bemutatott árnyaltabb, ám az eseményeket hosszú idővel lezajlásuk után megjelenítő képpel – ez a két forrástípus kellőképpen gyors és informatív. Ez a megállapítás kiváltképp igaz a Júliusi

¹ Vö. Pompéry Aurél: Kossuth Lajos 1837/39-iki hűtlenségi perének története kapcsolatban Wesselényi Miklós báró hűtlenségi és az Ifjak felségsértési perének történetével. Budapest, 1913. (a továbbiakban: Pompéry), különösen 122–191. A Kossuth-per jelentősebb feldolgozásai még: Horváth Mihály: Huszonöt év Magyarország történetéből. 2. kötet. Budapest, 1886.³ (a továbbiakban: Horváth) 50–55.; Ballagi Géza: A Magyar Nemzet Története. 9. kötet. Budapest, 1897. 431–438.; Kosáry Domokos: Kossuth fogsága I–II. Magyarságtudomány, 1943. 217–264., illetve 400–430. (a továbbiakban: Kosáry).; Szabad György: Kossuth politikai pályája ismert és ismeretlen megnyilatkozásai tükrében. Budapest, 1977. 36–47.; Gergely András: A magyar reformellenzék kialakulása és megszilárdulása (1830–1840). In: Magyarország története tíz kötetben. 5. kötet. Szerkesztette: Mérei Gyula. Budapest, 1980. (a továbbiakban: Gergely) 764–765.; Pajkossy Gábor: Kossuth hűtlenségi pere. In: A magyar polgári átalakulás kérdései. Tanulmányok Szabad György 60. születésnapjára. Szerkesztette: Dénes Iván Zoltán, Gergely András, Pajkossy Gábor. Budapest, 1984. 165–191. A per anyagát egész terjedelmében Pajkossy Gábor adta ki. Vö. Kossuth Lajos összes munkái. 7. kötet. Kossuth Lajos iratai 1837. május–1840. december. Hűtlenségi per, fogság, útkeresés. Sajtó alá rendezte: Pajkossy Gábor. Budapest, 1989. (a továbbiakban: KLI) A kortársak közül lásd például: Pulszky, Ferenc: Életem és korom. 1. kötet. Budapest, 1958. (a továbbiakban: Pulszky) 139–141. és 143., illetve Szemere Bertalan: Utazás külföldön. 1–2. kötet. Buda, 1840. A letartóztatás körülményeiről bővebben lásd: Pompéry 138–145., illetve Kosáry I. 217–222. Lásd még: Pajkossy Gábor: Előszó. KLI, 5–21.

² Franciaország referencia-szerepéről Kossuthnál lásd például: KLI 113., illetve 398.

Monarchia idején első virágkorát élő és lendületesen fejlődő francia politikai újságírára.³ Természetesen mindkét forráscsoport felvet sajátos értelmezési problémákat. Mivel Magyarország a Szent Szövetség Európájában nemzetközi jogi értelemben nem számított önálló államnak, csak Bécsben volt francia diplomáciai képviselő, a nagykövet hivatalosan csak Metternichhez fordulhatott információkért, így minden éleslátása ellenére is csak a bécsi kabinet által alaposan megszűrt képet kaphatott Magyarországról.⁴ Emellett a diplomáciai levelezés értelemszerűen bizalmas természetű, így a szélesebb közönség számára – legalábbis elviekben – rejtve maradnak a benne közölt információk. Ezek értelmezéséhez pedig figyelembe kell vennünk a francia–osztrák kapcsolatok, illetve a francia diplomáciai tevékenység néhány sajátos vonását.

A rendelkezésünkre álló források tanúsága szerint az érdeemben 1816-ban induló francia–osztrák nagykövetségi szintű diplomáciai kapcsolatokat elsősorban a két monarchia által a Szent Szövetség Európájában elfoglalt pozíció, a „keleti kérdés”, illetve a Bourbon-restaurációból (egészen pontosan annak bukásából) fakadó problémák határozták meg. Különösen igaz ez az 1830. júliusi forradalom után kialakult helyzetre. A forradalom eredményeként trónra lépő, ám tizennyolc évig tartó uralkodása során állandó belső megosztottsággal szembenéző Lajos Fülöp (1830–1848) kormányainak tagjaiban még élénken élt az 1814-et követő évek diplomáciai elszigeteltségének kellemetlen emléke, s az afrikai gyarmatosítás (elsősorban Algéria pacifikálása), illetve a Török Birodalom bomlásával kapcsolatos kérdések bizony óvatos külpolitikai vonalvezetést követeltek. Mindehhez hozzájárult az a sajátos probléma is, hogy 1830 után a francia Bourbon-család több tagja híveivel együtt osztrák területre menekült. Ez még fokozottabb elővigyázatosságra intette a jobboldali legitimista mozgalmaktól (is) tartó francia politikai vezetést, amely nem hagyhatta figyelmen kívül Metternich kancellár vitathatatlan európai tekintélyét sem. Ezen tényezők összességének köszönhetően az alkotmányos és parlamentáris Júliusi Monarchia hivatalos politikája távol tartotta magát a külföldi alkotmányos mozgalmak támogatásától, és nem csekély félelemmel figyelt mindenfajta „felforgató” tevékenységet.⁵

A követjelentéseknél összehasonlíthatatlanul nagyobb nyilvánossággal bíró francia politikai napilapok hírközlése által támasztott probléma más természetű, ám éppúgy torzításokat eredményezhet a hír tartalma és kommentálása terén is. A távoli országnak számító Magyarország esetében ugyanis (de ez a tétel érvényes a Közép- és Kelet-Európáról szóló

³ A francia sajtó fejlődéséről az 1830–1840-es években lásd például: Avenel, Henri: *Histoire de la presse française depuis 1789 à nos jours*. Paris, 1900. (a továbbiakban: Avenel) 304–383.; Ledré, Charles: *La presse nationale sous la Restauration et la Monarchie de Juillet*, illetve Tudesq, André-Jean: *La presse provinciale de 1814 à 1848*. In: Bellanger, Claude–Godechot, Jacques–Guiral, Pierre (ed.): *Histoire générale de la presse française*. Tome II: de 1815 à 1871. Paris, 1969. 29–146., illetve 147–203., különösen 108–110., 121–125. és 169–203. A frissebb feldolgozások közül lásd még: Feyel, Gilles: *La Presse en France des origines à 1944: histoire politique et matérielle*. Paris, 1999. (a továbbiakban: Feyel 1999.) 73–122. (kiváltképp 69–72. és 114–119.); Delporte, Christian: *Histoire du journalisme et des journalistes en France (du XVIIIe siècle à nos jours)*. Paris, 1995. 10–17.; Guillauma, Yves: *La presse en France*. Paris, 1988. 11–13.; Martin, Marc: *Journalistes parisiens et notoriété (vers 1830–1870)*. Pour une histoire sociale du journalisme in: *Revue Historique*, 105. 1981. 30–41. A vidéki sajtóról lásd: Cardot, M.: *Contribution à l'étude de la Presse en Maine-et-Loire*. Nantes, 1967. 1–2. kötet.

⁴ A diplomáciai úton szerzett információk szerepéhez és hatásmechanizmusához lásd például: Merle, Marcel: *Sociologie des relations internationales*. Paris, 1974. (a továbbiakban: Merle) 118–119. és 162.

⁵ Vö. Renouvin, Pierre: *Histoire des relations internationales*. Tome cinquième: le XIXe siècle I. De 1815 à 1871. L'Europe des nationalités et l'éveil de nouveaux mondes. Paris, 1954. 1–83. és 133–219. Tudesq, André-Jean: *La France romantique et bourgeoise* in: Duby, Georges (ed.): *Histoire de la France*. Paris, 1970. 386–387. Paléologue, Maurice: *Romantisme et diplomatie*: Talleyrand, Metternich, Chateaubriand. Paris, 1924. 66–112. Merle 46.

tudósítások egészére) helyi tudósítók és nyelvismeret hiányában a német nyelvterületen megjelenő, gyakran éppen a bécsi kormányzat ellenőrzése alatt álló lapok (mint például az *Augsburger Allgemeine Zeitung*)⁶ cikkeinek szó szerinti fordítását adták közre. Ez alól nem jelentett kivételt a tanulmányunkhoz felhasznált *Journal des Débats* sem.⁷ Ugyanakkor le kell szögeznünk, hogy a sajtó ekkor még semmiképp sem tekinthető a közvélekedésnek hangot adó eszköznek (nem is igazán lehet még mai értelemben vett közvéleményről beszélni), célja inkább annak formálása volt.⁸

A nantes-i francia diplomáciai levéltárban (*Centre d'Archives Diplomatiques de Nantes*) található a bécsi francia követ, Saint-Aulaire gróf⁹ által Molé gróf francia külügyminiszterhez címzett,¹⁰ általában heti rendszerességgel küldött, kifejezetten az osztrák–magyar belpolitikai történéseket tárgyaló jelentések. 1837-ben, vagyis Kossuth Lajos letartóztatásának évében hét levél foglalkozott érdemben magyarországi politikai kérdésekkel, változó terjedelemben.¹¹ Ezek közül az első három, amely az első negyedévben született, még értelemszerűen nem szólhatott Kossuth peréről (fő témájuk egyébként sem országunk helyzete volt), ám az 1837. március 30-ról datált 13. számú levél már bővebben értekezik az országgyűlési ifjak perében született ítéletről, illetve annak visszhangjáról: „*Metternich kancellár elég borúlátóan ítéli meg a magyarországi helyzettel kapcsolatos kilátásokat. Az ország helyzete ezt teljes mértékben igazolja. A ... deputációk küldetése nem az volt, hogy kegyelmet kérjenek az elítélt ifjak számára, hanem az, hogy tiltakozzanak elítélésük ellen. Nem fogják őket fogadni Bécsben.*”¹² A francia külpolitika irányítói tehát tudomást szerezhettek arról, hogy a bécsi kabinet és a magyar reformellenzék egyes tagjai között igen feszültté vált a viszony. Mindamellett néhány sorral alább a nagykövet óva int attól, hogy ebből messzesemenő következtetéseket vonjanak le: „*E megfigyelések pontossága és viszonylagos fontossága ellenére hozzá kell tennem, hogy az ország nyugalmaival kapcsolatban nincs ok aggodalomra a közeljövőben; a kormányzat stabilitását illetően még kevésbé.*”¹³

Ez a levél mintegy felvezeti az 1837. április 11-én írt 16. számút, amely alapvetően az ifjakkal foglalkozik, ám – elsőként – említést tesz Kossuth Lajos személyéről és tevékenységéről is. Ebben a rendkívül terjedelmes (14 oldalnyi) iratban a nagykövet először össze foglalja az országgyűlési ifjak perének visszasságait. Vélhetően – nyilvánvaló okokból közelebbről nem pontosított – magyar kútfőkből is tájékozódott, legalábbis erre utal az, amikor a magyar büntetőjog érvelésével írja le, hogy milyen ürüggyel tartóztathatták le a nemesi származású ifjakat a bírói ítéletet megelőzően. Az ifjak elfogatását ugyanakkor némi keserőséggel kommentálja, egyúttal magyarázatot adva információi hiányosságaira: „*Nagy felzúdulás támadt erre szerte Magyarországon, ám itt akkora a rendőrség elnyomó hatalma, hogy mi*

⁶ Az *Augsburger Allgemeine Zeitung* értékelésével kapcsolatban lásd: Pulszky 130.; *Journal des Débats*, 1837. április 27.; KLI 102.; Kosáry I. 222.

⁷ A francia politikai napilapok információszerezési szokásairól lásd: Feyel, Gilles: Les correspondances de presse parisiennes des journaux départementaux. In: Albert, Pierre–Feyel, Gilles–Picard, Jean-François: Documents pour l'histoire de la presse nationale aux XIXe et XXe siècles. Paris, é.n., 170–171.

⁸ Lásd ehhez Kovács Endre: Szabadságharcunk és a francia közvélemény. Budapest, 1976. 8–10.

⁹ Louis-Claire de Beaupoil, Saint-Aulaire (vagy Sainte-Aulaire) grófja (1778–1854), francia történész, politikus és diplomata már Napóleon és a Bourbon-restauráció idején is magas állami hivatalokat töltött be. A Júliusi Monarchia (1830–1848) idején előbb római (1831), majd bécsi (1833–1841), később londoni (1841–1848) nagykövet volt.

¹⁰ Louis-Matthieu, Molé grófja (1781–1855), francia államférfi, a kormány feje 1836. szeptember–1839. március között.

¹¹ Centre d'Archives Diplomatiques de Nantes, Ambassade de France à Vienne. Direction politique. Année 1837 (a továbbiakban: CADN Vienne 1837.) 10., 12., 13., 16., 24., 27., 36. számú levél.

¹² CADN Vienne 1837. 13. számú levél (1837. március 30.), 4. l.

¹³ CADN Vienne 1837. 13. számú levél (1837. március 30.), 5. l.

Bécsben alig kaptunk minderről hírt.¹⁴ A beszámolóban a vármegyék protestálása kapcsán bukkan fel Kossuth Lajos neve. A jelentés szóhasználata azt sejteti, hogy a Törvényhatósági Tudósítások szerkesztőjének személye és tevékenysége korábban ismeretlen vagy jelentéktelen volt a több éve Bécsben állomásozó diplomata számára: „Valamennyi vármegye közgyűlést tart, hogy ott újabb megbízottakat nevezzenek ki, akik Pesten összegyűlvén kijelölnek majd egy általános deputációt, amely visszatér Bécsbe, és ott nem egy-egy elszigetelt vármegye, hanem az egész királyság nevében szólhat. Ezt a mozgalmat irányítja – vagy legalábbis hathatósan segíti – egy bizonyos Kossuth úr [un Sieur Kossuth],¹⁵ pesti ügyvéd, aki aktív levelezést folytat valamennyi vármegyével, összegyűjti a részinformációkat, s azokat időközönként közreadja. Mivel az előbb nyomtatott, majd litografált lapját a hatóságok betiltották, Kossuth néhány fiatalembert vett maga mellé, akik kézzel másolják az újság példányait. Ezek magyar nyelven íródnak, terjedelmük nagyobb, mint a mi legnagyobb lapjainké, és heti egy vagy két alkalommal jelennek meg. Kossuthnak még csak 250 előfizetője van, ám az előfizetéseket testületek állják, az újság a vármegyék, illetve a kerületek székhelyére érkezik, gyűléseken, közönség előtt olvassák fel, s hatása ettől még nagyobb lesz.”¹⁶

Az a tény, hogy a levél szerzője összemosza az Országgyűlési, illetve a Törvényhatósági Tudósításokat, szintén azt a megállapítást támasztja alá, hogy ezt megelőzően semmilyen információval nem rendelkezett Kossuthról.¹⁷ Kétségtelen viszont az is, hogy Kossuth fontos, a vármegyék politikáját összehangoló személyként „robban be” a francia diplomácia látókörébe. És bár a következő magyar tárgyú levél, az 1837. június 10-ről keltezett 24. számú nem szól Kossuthról, hanem a Pest vármegye június 6-i közgyűlésén történetekre szorítkozik, a politikai esemény és jelentésbe foglalása között eltelt rövid idő mindenképpen a Magyarország iránti fokozott figyelemről tanúskodik. Erre utal az is, hogy – a többi levélből eltérően – ebben nem esik szó sem a főherceg-nádor egészségi állapotáról, sem a Habsburg-dinasztia tagjait érintő egyéb ügyekről.¹⁸ Kossuth neve a június 6-i megyegyűlés következményeiről beszámoló 27. számú levélben (1837. június 21.) tér vissza. Ez említi letartóztatását és az ellene felhozott vádat is: „a gyűlés megbízott egy 20 tagból álló bizottságot azzal, hogy szervezze meg az 52 vármegye közti levelezést, vagyis folytassa azt a munkát, amelyért Kossuth ügyvédet nemrégén hűtlenség vádjával letartóztatták.”¹⁹

Kossuth letartóztatásáról tehát jókora késéssel értesülhetett az a francia diplomata, akinek csak ez a levél szolgált forrásul. A késésre és szűkszavúságra talán az ad magyarázatot, hogy az ügyre kezdetben úgy tekintettek, ahogy azt a bécsi udvar szerette volna: egy a sok politikai indíttatású per közül, melynek nagyobb a füstje, mint a lángja. Ez a jelentés tehát nem kezeli kifejezetten prominens személyként Kossuthot, egy másik részlete azonban a diplomáciai testület szemléletmódjában beálló alapvető változást illusztrálja. Úgy tűnik, Saint-Aulaire gróf megelégedte, hogy Magyarországról csak igen lassan és megszürtlen csepegtetett információkhoz jut, ezért a tettek mezejére lépett. Mivel státusza nem tette lehetővé, hogy elhagyja Bécsset, hiteles információk beszerzése végett Pestre küldte vejét, Langsdorffot: „Mivel egy ideje erősen foglalkoztattak a Magyarországról keringő ellentmondásos hírek, szükségesnek éreztem az Ön figyelmét – és a sajátomat is – ennek az oly érdekes és oly kevésbé ismert országnak a helyzetére irányítani. Mivel jómagam nem mehettem oda, hiszen ez a kormány bi-

¹⁴ CADN Vienne 1837. 16. számú levél (1837. április 11.), 8. l.

¹⁵ Az eredeti szövegben rövidítve: „un Sr Kossuth”. CADN Vienne 1837 16. számú levél, 11. l.

¹⁶ CADN Vienne 1837 16. számú levél, 10–11. l.

¹⁷ Az Országgyűlési Tudósításokról lásd például: Gergely 718–719., a Törvényhatósági Tudósításokról Gergely 759–760., Pompéry 122–137.

¹⁸ A jelentés szerint az országgyűlési ifjak perében hozott ítélet ellen protestálókat a királyi leirat keményen bírálta, és egyúttal megsemmisítette az ez ügyben Pest vármegye által hozott összes intézkedést. A viharos közgyűlésen végül a jelenlévő nemesek tiltakozó felirat elkészítésével bíztak meg egy bizottságot. CADN Vienne 1837 24. számú levél (1837. június 10.).

¹⁹ CADN Vienne 1837. 27. számú levél (1837 június 21.), 3. l.

zalmatlanságát és elégedetlenségét váltotta volna ki egészen a legmagasabb szintig, úgy döntöttem, oda-küldöm Langsdorff urat, mivel tudtam, az ő mértéktartásában megbízhatok. Mivel a magyar nemesség jelentős része éppen Pesten tartózkodott a lóverseny miatt, Langsdorff úr találkozott az országgyűlés legbefolyásosabb tagjaival.”²⁰

Langsdorff magyarországi útjának eredményeiről azonban nem tudunk meg semmi érdemlegeset, a jelentések csaknem három hónapon keresztül nem tesznek említést feljegyzésre méltó magyarországi eseményről. Viszont amikor ismét (és az évben utoljára) felbukkan a téma az 1837. szeptember 12-i 36. számú levélben, Kossuth Lajos letartóztatása immár a tavasz és a nyárelő politikai eseményeinek fordulópontjaként jelenik meg: „A forrongás Magyarországon is kisebbnek tűnik, mint tavasszal. Kossuth letartóztatását követően, melyről tájékoztattam Excellenciádat, rendkívüli közgyűlésekre került sor, és elhatározták deputációk küldését Bécsbe. A Pest megye felhívására válaszoló 22 vármegye alkotja ezt a sajátos konföderációt, és a közös küldöttségnek október 1-jén kellene megjelennie a császár előtt.”²¹ Az időközben bővebben informálódó Saint-Aulaire már a per első szakaszáról is beszámol, sőt meglepő módon némi Kossuth iránti szimpátiával kommentálja a történeteket: „Mindeközben Kossuth pere is folyik. Befejződött a vizsgálat, és a vádirat halálbüntetés kiszabását kéri hűtlenség miatt (*sub notâ infidelitatis*). Az iratban felsorolt tények egyáltalán nem felelnek meg ennek a szörnyűséges következtetésnek, és senki sem veszi őket komolyan, ám Kossuth ítélet előtti letartóztatását csak hűtlenség esetén lehetett igazolni, és a formát a nyilvánvaló tények ellenére is tisztelni akarták.

Baloch [Balogh] János követ is ugyanebben az eljárásban érintett, és jóllehet övele szemben is halálbüntetés kiszabását kérték, szabadlábban maradt, mivel szavát adta, hogy megjelenik a Királyi Tábla előtt azon a napon, amelyre beidéztek. Valójában Kossuth lapjának kiadása és Balogh néhány heves, az országgyűlésen és a megyegyűléseken tartott beszéde alkotja a vád alapját. A per folyamán napvilágra került tények közül egyik sem igazán súlyos.”²²

Eszerint minden kétséget kizáróan Kossuth letartóztatása váltotta ki a vármegyék felépését, s bár mozgalmuk időközben meggyengült, az udvarhoz fűződő viszonyukat ez idő tájt jellemző feszültség átüt a levélen. Vélhetően ennek köszönhető az, hogy az 1837 tavaszán még „egy bizonyos Kossuth úr, pesti ügyvéd” képes volt hónapokon keresztül a diplomácia érdeklődésének homlokterében maradni, annak ellenére, hogy szigorú őrizet alatt állt. Vagy talán éppen ezért? Mindenesetre 1837 őszére már egyértelműen olyan politikai tényező, akinek szerepét nem kell kommentálni, s neve mellé sem kell magyarázó szöveget írni. Perének visszasságai és belföldi visszhangja pedig az elméletileg távolságtartó diplomátát eredeti nézőpontjának és információszerzési módszereinek – legalábbis részleges – megváltoztatására, az események kommentálására késztetik, s ráirányítják figyelmét erre az „oly érdekes és oly kevésbé ismert országra.” Mindemellett végig kitart azon álláspontja mellett, hogy nem szabad az ügyet értékén felül kezelni.²³

²⁰ CADN Vienne 1837. 27. számú levél, 4. l. A német származású, de már Franciaországban született Emile Langsdorff báró (1804–1867) 1830–1841 között a római, a torinói, a müncheni, a konstantinápolyi, a berlini és a bécsi követségen dolgozott titkárként; ez utóbbi helyen ügyvivő is volt.

²¹ CADN Vienne 1837. 36. számú levél (1837. szeptember 12.), 2. l.

²² CADN Vienne 1837. 36. számú levél, 2–3. l.

²³ „Ma ez a dolgok állása, gróf úr, s hogy mi lesz ennek a vége? Erre a kérdésre Metternich úr nyomtatékosan csak annyit felel: semmi sem; ami pedig engem illet, én már túlságosan hozzászóltam a politikai élet jelenségeihez ahhoz, hogy káros következményeiket illetően túlzásokba essek.” CADN Vienne 1837. 16. számú levél (1837. április 11.), 12. l. „Félreismeriünk a magyarországi közállapotokat, ha túlzott fontosságot tulajdonítanánk ezeknek a tényeknek, gróf úr. Hasonló incidensek naponta előfordulnak ott, minden következmény nélkül. Azok a főurak, akik Pesten a legenergikusabban beszéltek, valószínűleg néhány héten belül itt is megjelennek, s a magyar határt átlépve politikájuk és beszédük is meg fog változni. – A gyűlés által megszavazott feliratot talán el sem küldik Bécsbe. – Amennyiben a kormány megkapja, egész biztosan tudomást sem fog venni róla, s a közvéleményt is éppenhogy tájékoztatják.” CADN Vienne 1837. 24. számú levél (1837. június 10.), 2–3. l.

Miként azt említettük, a bizalmas használatra készült (ám a bécsi cenzúra által a kiemelési oldalon nem ellenőrizhető) diplomáciai levelezéssel szemben a politikai sajtó komoly szerepet töltött be a korabeli francia közvélemény tájékoztatásában és formálásában. Ennek rendkívül változatos palettájáról mi a befolyásos politikai és üzleti körök által olvasott (és Magyarországon is engedélyezett), viszonylag nagy példányszámú, mértékadónak és a mindenkori kormányhoz közel állónak tekinthető párizsi megjelenésű *Journal des Débats*-t, a Lajos Fülöp-i „rend és szabadság” egyik legbefolyásosabb védelmezőjét választottuk.²⁴ Ez a korabeli szokásoknak megfelelően négy oldalból álló, a ma használtaknál kisebb méretű betűkkel szedett és eltérő módon tördelt napilap rendszeresen közölt külföldi, politikai témájú híreket viszonylag nagy terjedelemben. Ezek az első oldal tetején kezdődtek (rovatcím nélkül), s minden esetben vastag betűvel volt szedve annak az országnak a neve, ahonnan a hír származott. A hírek országok szerinti megosztása igen egyenlőtlen volt: a legtöbb helyet az Angliával kapcsolatos tudósítások foglalták el (ez volt az egyetlen ország, amelyről szinte naponta szóltak); terjedelemben velük csak a Spanyolországgal, illetve az algériai gyarmati terjeszkedéssel kapcsolatos cikkek versenyezhettek. Emellett több-kevesebb rendszerességgel feltűnt más európai országok neve is, köztük Magyarorszáé (néha Ausztriával keverve). Külhoni történetekkel a kifejezetten külpolitikai hírek mellett egy másik rovat, az általában a második-harmadik oldalon található (szintén cím nélküli) „színes hírek” is foglalkozott.²⁵ Magyarországi események – néha jellegűktől függetlenül – mindkét rovatban szerepeltek.

1837-ben a hét minden napján megjelenő *Journal des Débats* 22 olyan cikket vagy tudósítást közölt, mely egyértelműen kapcsolatba hozható Magyarországgal (Erdély nélkül).²⁶ Ennek valamivel több mint a fele (12) tárgyalt valamilyen összefüggésben politikai témát (a Sobri Jóskáról és bandájáról szóló híreket nem soroltuk ebbe a kategóriába);²⁷ ezek közül hat foglalkozik kisebb-nagyobb terjedelemben Kossuth Lajos személyével, tevékenységével, illetve perével. (Valamennyi hír a lap első oldalán szerepelt, a külföldi politikai hírek között.)²⁸

Az első híradás az 1837. május 22-i számban található, s egy Pestről május 10-ről keltezett sajtólevél fordítása. Ez informálja az olvasót nem csupán magáról a letartóztatásról, hanem annak közvetlen visszhangjáról, sőt az előzményekről (a Törvényhatósági Tudósításokról és betiltásukról) is. Az első látásra tárgyilagosságnak tűnő híradásban vannak pontatlanságok is, és rögtön tendenciózus hangnemre vált, mielőtt Kossuth politikai tevékenységéről és szerkesztői munkásságáról esik szó: „*Néhány nappal ezelőtt otthonában letartóztatták Kossuth urat, a kéziratot Magyarországi Tudósítások [Gazette manuscrite de Hongrie] szerkesztőjét, és erős őrizet alatt Budára vitték, ahol most is fogságban tartják. Együttal lefoglalták valamennyi iratát. A letartóztatás olyan erős felzúdulást váltott ki a nemesség körében, hogy tegnap a vármegye úgy döntött, összehívja Pest vármegye rendjeinek rendkívüli közgyűlését, hogy ott határozzanak arról, milyen intézkedéseket foganatosítsanak az alkotmányt ért ilyen mérvű támadással szemben. Valószínűleg más vármegyék is követni fogják ezt a példát, ugyanis a nemesek nagyon dühösek a kor-*

²⁴ Az újság teljes címe a vizsgált időszakban: *Journal des Débats politiques et littéraires*. Az egyszerűség kedvéért a közkeletű rövidebb elnevezést használjuk. A lap történetéről és fontosságáról lásd: Avenel 310–315., illetve 236. és köv. A *Journal des Débats* magyarországi olvasottságához vö. KLI 411., 6. számú jegyzet; Kossuth is említi 1838. május 20-i levelében. Kosáry I. 249.

²⁵ Vö. ehhez Feyel 1999. 109–111.

²⁶ Egyértelműen Magyarországgal kapcsolatba hozható tudósításnak azt a hírt tekintettük, melynek szövegében szerepelt a Magyarország (*Hongrie*), illetve a magyar (*Hongrois*) szó, valamely autentikus magyarországi földrajzi helyre, eseményre, jelenségre vagy személyre vonatkoztatva. Ennél fogva nem tekintettük Magyarországgal kapcsolatos hírnek az osztrák követként aposztrofált Apponyi és Esterházy személyével kapcsolatos információkat.

²⁷ Vö. *Journal des Débats*, 1837-es évfolyam.

²⁸ *Journal des Débats*, 1837. május 22., 1837. június 11., 1837. július 24., 1837. augusztus 13., 1837. augusztus 25., 1837. december 23.

lőszíniül más vármegyék is követni fogják ezt a példát, ugyanis a nemesek nagyon dühösek a kormányra, jóllehet az teljes mértékben törvényesen jár el. Kossuthot többször is figyelmeztették arra, hagyjon fel vállalkozásával,²⁹ s a kormány valóban meglepő türelemmel kezelte ezt az ügyet.

Másrészt viszont Pest vármegye és sok másik is arra buzdította Kossuthot, adja ki újságját, sőt még támogatásukról is biztosították. Igaz, hogy Kossuth a vármegyei közgyűlésekről írt beszámolókra szorítkozott, ám az a végletes részrehajlás, mellyel az ellenzék erőszakos beszédeit előtárta, jól mutatta irányultságát.³⁰

A viszonylag kései és szűkszavú követjelentéssel szembeállítva feltűnő a tudósítás gyorsasága (a letartóztatás után 17 nappal már meg is jelent Franciaországban) és információ-gazdagsága. Kossuth az újság szerkesztői számára sem lehetett ismert, különben nem írták volna le ilyen részletességgel tevékenységét. A hír ugyanakkor jelzi, mekkora fontosságot tulajdonítottak az eseménynek. (Az országgyűlési ifjak perével az év folyamán mindössze egyetlen tudósítás foglalkozott.)³¹ A hírhez fűzött kommentár viszont alapvetően elítéli Kossuth tevékenységét, és azt jelzi, hogy a forrásként szolgáló sajtóorgánum enyhén szólva nem szimpatizált a magyar reformellenzékkel. Mindamellett tetten érhető benne az, ami az 1837. június 11-én megjelent második tudósításból már egyértelműen kitűnik: a letartóztatás politikai vihart kavart. Szó sincs tehát olyan helyzetről, melyben „aggodalomra semmi ok.” A június 11-i hír (melyet szintén Pestről, május 28-ról kelteztek) szűkszavúan számol be Pest vármegye május 22-i közgyűléséről: „Pest vármegye rendjeinek közgyűlése valóban megtartott e hó 22-én. Hatalmas tömeg tolongott a karzaton, ám az ülés végül nem volt anynyira viharos, mint amilyenre a nézők számítottak. A legvehemensőbb szónokok távolmaradtak, és minden nyugodt körülmények között zajlott le.

Az ülés kezdetén felolvasták azt a királyi rendeletet, amely bejelentette Kossuthnak, a kézíratos tudósítások kiadójának letartóztatását, és semmisnek nyilvánított minden olyan intézkedést, melyet a vármegye személyével vagy vállalkozásával kapcsolatban hozna. A rendelet felolvasása élénk felzúdulást váltott ki. Hosszú és heves vita után úgy döntöttek, az alkotmányt ért eme sérelemmel kapcsolatos kifogásokat tartalmazó feliratot terjesztenek öfelsége a császár elé, s ugyanakkor deputációt küldenek a főherceg-nádorhoz, hogy járjon közbe öfelségénél. A főherceg válasza még nem ismeretes, ám a feliratot már elkészítették, és a tegnapi nap folyamán el is küldték Bécsbe.”³²

A következő, több mint egy hónappal későbbi, 1837. július 24-én megjelent sajtóhír már nem a letartóztatásról, nem is annak visszhangjáról, hanem a perről szól. A cikk egyik félmondata utal arra, hogy a szerkesztők ekkor már ismertnek tételezték fel Kossuth nevét és tevékenységét. Valószínűleg ennek a körülménynek köszönhető a tudósítás rövidsége is: „A Legfelsőbb Bíróság [Cour suprême] elé került Kossuth pere, aki – mint tudjuk – kézíratos országgyűlési tudósításokat adott itt ki. A kormány hűtlenséggel (infidelitatis) vádolja Kossuthot; ez a bűn fej- és jószágvesztéssel is büntethető.” Megjegyzendő, hogy ezúttal is Kossuth neve mellett említik Balogh Bars megyei országgyűlési követet. A szűkszavúságot magyarázhatja az is, hogy a hír forrásául a Franciaország-szerte az osztrák kormány szócsövének tartott *Augsburger Allgemeine Zeitung* szolgált.³³

Egy hónappal később, 1837. augusztus 23-án jelent meg a következő, forrás megjelölése nélküli (ám Pestről, augusztus 8-ról datált) hír. Eszerint Kossuth ügye még mindig az udvar és Pest vármegye kötélhúzásának tárgya volt, de egyúttal feltűnt az első finom utalás

²⁹ Dubroviczky Simon Pest megyei első alispán és Zlinszky János főszolgabíró útján kétszer is közölték Kossuth Lajossal a Törvényhatósági Tudósításokat betöltő királyi parancsot; de ő ezt (és az eljárás módját) jogtalanak tartotta, és nem volt hajlandó figyelembe venni. Lásd például: Horváth 50–55.

³⁰ Journal des Débats, 1837. május 22.

³¹ Journal des Débats, 1837. március 14.

³² Journal des Débats, 1837. június 11.

³³ Journal des Débats, 1837. július 24. A tudósítás keltezése: Pest, július 8.

Kossuth perének visszasságaira is. Ugyanis amíg őt fogva tartják, a perben érintett többi nemes szabadlábban védekezhet: „A Királyi Tábla következő ülészakán, mely e hó 20-án kezdődik, több politikai perrel is kell majd foglalkozni. A legnagyobb érdeklődésre Kossuthnak, a beszüntetett Kéziratos tudósítások kiadójának pere tart számot. Az író még mindig katonai börtönben tartják fogva; Pest polgári törvényhatósága nyíltan támogatja. A vádhatóság szerepét betöltő királyi fiscus [fisc royal] hűtlenségként (infidelitatis) írta le az általa elkövetett bűnt. Amennyiben bebizonyosodik ez a gyanú, az fő- és jószágvesztéssel is járhat. Azt mondják, a nemesség gyűjtést indított a vádlott javára, s ennek összege már 125 000 forint. A többi gyanúsított között van Vesselini [Wesselényi] báró, Baloch [Balogh] országgyűlési követ és Ágoston törvényszéki ülnök. Ők valamennyien perükre várnak, ám szabadlábban vannak.”³⁴

Két nap múlva (ez a Magyarországgal kapcsolatos cikkek megjelenésének ritmusát tekintve szokatlanul rövid idő) ismét olvashatunk az ügyről, ezúttal a gyergyófürdői összejövetelről szóló (az előzőnél korábbiól kelezett) tudósítás margóján: „Kossuth ügye, melyet önök is ismernek az újságokból, továbbra is fontos beszédtema. A nemzet tisztessége azt kívánja, hogy e polgár [citoyen] védelmet kapjon, és a magyarok minden bizonnyal nem fognak a háttérben maradni, ha a nemzet tisztességéről van szó.”³⁵ Ez a mai szemmel nézve akár semmitmondónak is tekinthető – és a magyarokat némiképp lekezelő – hír egy politikai szempontból nem elhanyagolandó tényre irányítja a figyelmet: a Kossuth-per tulajdonképpen az egyetlen olyan jelenség, amely Magyarország vonatkozásában hónapok óta képes rendszeresen és egyazon személyre koncentrálni „hírt produkálni”.

Ezután viszont több hónapos szünet következik. Egészen december 23-ig, amikor (december 11-i pesti dátummal) ismét említést tesznek Kossuth peréről, némi negatív felhanggal: „Kossuthnak az általa szerkesztőként jegyzett Kéziratos Tudósításokkal kapcsolatos pere, mely még mindig a Hétszemélyes Tábla előtt fekszik, komoly fordulatot vett. Azt mondják, hogy igen gyanús papírokat találtak nála. Rendkívül türelmetlenül várjuk ennek az ügynek a kimenetelét.”³⁶ Nem kapunk azonban felvilágosítást eme „papírok” mibenlétéről. Kérdés továbbá az is, hogy négy hónapi csend után emlékeztek-e a *Journal des Débats* olvasói Kossuth Lajos nevére és tevékenységére? A kérdés felmerülhetett a szerkesztőben is, valószínűleg ezért utalt a cikkben arra, hogy Kossuth egy kéziratos magyar lapot szerkesztett. Erre a nyár folyamán nem volt szükség.

Milyen kép bontakozhatott ki e szemelvények alapján az 1837-es évben a francia diplomácia és a *Journal des Débats* olvasói szemében Kossuthról (és tágabb értelemben Magyarországról)? A diplomáciai jelentésekből egyértelműen az tűnik ki, hogy Kossuthot politikai-közéleti szerepvállalása és pere tulajdonképpen a „semmitől” tette ismertté Saint-Aulaire előtt, és irányította egyúttal a figyelmet Magyarországra. Amennyiben pedig a magyar politikusok (és általában a magyarok) nevének előfordulási gyakoriságát vizsgáljuk, az 1837-es év – a forrásanyag szűkös mivolta ellenére is – egyértelműen Kossuthé. Jellemző egyúttal az is, hogy Kossuth életéről, személyiségéről nem esik szó, az egész úgy csak az európai politika tágabb kontextusában értelmezhető. A francia követ szerint ugyanis az ilyen esetek akadályozzák Ausztria erőteljesebb nemzetközi szerepvállalását.³⁷

A sajtó, jelesül a *Journal des Débats* tudósításai alapján is Kossuth Lajos az 1837-es év legismertebb magyar közéleti személyisége. Magyarország csekély nemzetközi politikai fontosságához képest bő terjedelemben foglalkoznak tevékenységével és perével, ám ez

³⁴ Journal des Débats, 1837. augusztus 23.

³⁵ Journal des Débats, 1837. augusztus 25. A hír forrása egy augusztus 5-ről datált különtudósítás (Correspondance particulière).

³⁶ Journal des Débats, 1837. december 23.

³⁷ „A magyarországi állapotok – anélkül, hogy közeli forradalmat sejtetnének – még hosszú ideig gondot fognak okozni a bécsi kabinetnek, s nem teszük számára lehetővé az európai politika nagy horderejű kérdéseiben való erőteljes fellépést.” CADN Vienne 1837. 27. számú levél (1837. június 21.).

– csakúgy, mint a diplomáciai levelezés esetében – 1837 nyarára koncentrálódik. Az érdeklődés lanyhulása valószínűleg mindkét esetben annak tudható be (s ezt Saint-Aulaire levele alá is támasztja), hogy a magyar politikusok is egyre kevesebb figyelmet szenteltek az ügynek, így belföldi visszhangja is csekélyebb volt 1837 őszén, mint május-júniusban. Márpedig az eseményekről csak áttételesen értesülő, a helyszíntől távol dolgozó francia sajtó számára csak az lehetett fontos, ami akkora vihart kavart, hogy a német újságok is kénytelenek voltak írni róla. Szükségesnek tartjuk ugyanakkor ismételten leszögezni, hogy a Magyarországról szóló hírek mennyisége és információtartalma legfeljebb arra volt elég, hogy tudatosítsa a francia közvéleményben országunk létezését, árnyaltabb kép kialakításához mindenképpen kevés volt. Így Magyarország továbbra is alapvetően *terra incognita* maradt.

A vidéki lapok pedig arról is gondoskodnak, hogy végképp ne legyenek illúzióink. A Párizstól mintegy háromszáz kilométerre (a kor felfogása szerint közepes távolságra) fekvő Angers-ban, Maine-et-Loire département székhelyén megjelenő *Journal de Maine-et-Loire* napilap 1837 folyamán kilenc magyar vonatkozású (vagy magyarországi keltezésű) tudósítást közölt. Ezek közül egy említést tesz a Széchenyi István jelenlétében lezajlott első magyarországi bűvárharanggal végrehajtott merülésről a Dunán,³⁸ egy másik a szerbiai pestisjárványról értesíti az olvasót,³⁹ a többi pedig (igaz, valamennyi az első félévben jelent meg) mind Sobri Jóskáról és bandájáról szól.⁴⁰

SZÁSZ, GÉZA

The arrest of Louis Kossuth and the first phase of his trial in the eyes of French contemporaries

The study provides insight into the foreign reception of Louis Kossuth's trial yet unexamined by scholarship during 1837 through sources such as diplomatic reports by Saint-Aulaire, French ambassador to Vienna as well as articles from periodicals issued in France. An analysis of the weekly diplomatic reports reveals that in 1837 seven of these provided significant coverage of Hungarian affairs. The first letter, dated 11 April 1837 mentioning Kossuth for the first time, calls him the leader of a 'national network of correspondence,' while the letters written in autumn 1837 clearly treat the arrest and trial of Kossuth, a complete unknown for the French that far, as the year's political event of decisive importance. At the same time, daily newspapers may have had a far greater influence on the French public than the diplomatic correspondence reaching a rather limited readership. In 1827, the *Journal des Débates*, leading French conservative paper, devoted six of its Hungary-related twenty-two articles to Louis Kossuth. It informed its readers about the arrest of Kossuth as early as the 22nd of May; later about reactions to it as well as about the beginnings of his trial. The tone of the reports depended on the reporters' attitude towards the Hungarian idea of reform. In sum, it can be concluded that Kossuth's trial proved newsworthy both in diplomacy and in the daily press of France, but with the Hungarian

³⁸ *Journal de Maine-et-Loire*, 1837. november 18.

³⁹ *Journal de Maine-et-Loire*, 1837. október 8.

⁴⁰ *Journal de Maine-et-Loire*, 1837. február 3., 1837. február 6., 1837. február 24., 1837. március 22., 1837. április 4., 1837. április 12., 1837. május 23.

reaction to the affair declining, interest in France also petered out. The French were interested in Kossuth only as long as responses to his trial evoked nervous reaction in the Hapsburg government. At the same time, through these reports, the greater public became aware of Kossuth and from this time on, reports on the struggle between Vienna and the reform opposition became regular.